

عہدنامہ برجام از منظر قواعد فقہ سیاسی اسلام

www.ketab.ir

مؤلفین :

علی پورعلی

محمد افتخاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	پورعلی، علی، ۱۳۶۷-
عنوان و نام پدیدآور	عهدنامه برجام از منظر قواعد فقه سیاسی اسلام/ مولفین علی پورعلی، محمد افتخاری.
مشخصات نشر	قم: دارالنشر اسلام، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	۱۴۲ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۴۷۵-۴۱۶-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۳۲ - ۱۴۲.
موضوع	علوم سیاسی (فقه)
	Political science (Islamic law)
موضوع	برنامه جامع اقدام مشترک، ۲۰۱۵ م. ۱۴ ژوئیه
	Joint Comprehensive Plan of Action, 2015 July 14
موضوع	اسلام و روابط بین‌المللی (فقه)
	Islam and international relations (Islamic law)
	اسلام و سیاست
	Islam and politics
شناسه افزوده	افتخاری، محمد، ۱۳۷۱-
رده بندی کنگره	BP1۹۸/۸
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	۹۲۸۸۹۰۴

مؤسسه انتشارات دارالنشر اسلام

قم، بین سه راه خورشید و چهارراه غفاری تلفن: ۳۱-۲۱-۰۲۲-۳۶۶۰۰۰-۲۵

عهدنامه برجام از منظر قواعد فقه سیاسی اسلام

مؤلفین: علی پورعلی، محمد افتخاری

ناشر: انتشارات دارالنشر اسلام

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳

قطع و تعداد صفحات: وزیری ۱۵۰ صفحه

تیراژ: ۵۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۷۵-۴۱۶-۶

بر اساس سه قاعده «نفی سبیل»، «وفای به عقود» و «قاعده مصلحت»، با توضیح معاهده برجام، شرح ویژگی‌های آن، و جایگاه قواعد «فقه سیاسی» به‌ویژه در عرصه روابط خارجی کشور، با روش اجتهاد فقهی، و به صورت توصیفی-تحلیلی حکم اولی و ثانوی معاهده برجام از منظر قواعد مذکور مورد بررسی قرار می‌دهد؛

به این بیان که بر اساس قاعده نفی سبیل معاهده برجام از سوی دولت اسلامی نباید مورد پذیرش واقع می‌شد، و از سوی دیگر طبق عمومیت قاعده وفای به عهد، پایبندی به برجام لازم است، یا با توجه به مستثنیات قاعده اوفوا بالعقود، دولت اسلامی مجاز به نقض معاهده است و یا این‌که در فرض تراحم قواعد، آیا نوبت به قاعده مصلحت خواهد رسید، یا بدون این قاعده هم می‌توان به نتیجه رسید؛ یا ترکیبی شناور از مجموعه قواعد فقهی، قادر خواهند بود تا تکلیف ما را نسبت به این مسأله مشخص سازند.

دولت اسلامی وظیفه دارد بر اساس معیارهای دینی و فقهی، چشم‌اندازها، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و قانون‌گذاری‌های خود را تنظیم کند، و این نیازمند استخراج قواعد و معیارهای اسلامی است که بتواند راه‌گشای کارگزاران نظام گردد، تا به بهانه‌ی عدم استخراج معیارهای اسلامی در این زمینه، به معیارها و دیدگاه‌های غیرهمسو با آموزه‌های دینی رو نیاورند.

موقف قواعد مورد بررسی در این کتاب، جایگاه ادله عام و اصول کلی و راهبردی در عرصه معاهدات است؛ و هر کدام می‌توانند الزامات و کارآمدی ویژه‌ای در این عرصه داشته باشند. نفی سبیل، تلاش می‌کند تا از سلطه‌گری و سلطه‌جویی در معاهداتی نظیر برجام، جلوگیری کند؛ وفای به عهد، موجب حفظ اعتبار نظام اسلامی در عرصه بین‌المللی می‌گردد؛ و قاعده مصلحت، همواره درصدد تأمین مصالح نظام اسلامی در چنین معاهداتی است.

هرچند بررسی‌های متنوعی پیرامون برجام صورت پذیرفته، که عمدتاً در ابعاد حقوقی، سیاسی و اقتصادی بوده است، اما به دلیل عدم بررسی برجام از منظر فقهی، این قبیل مباحث برای فقیهان عمدتاً جنبه موضوع شناسی دارند؛

بنابراین بررسی فقهی مفاد برجام با رویکرد قواعد فقه سیاسی، و اساساً ورود فقه به ساحت معاهدات بین المللی، کاری بدیع محسوب می‌گردد.

گفتنی است با استفاده از ظرفیت بالای این قواعد در عرصه معاهدات بین المللی، نظیر برجام، نظام اسلامی، در تعیین تکلیف کیفیت مواجهه با سایر دولت‌ها معطل نخواهد ماند و می‌تواند منافع و مصالح دولت اسلامی را تأمین و تضمین کند.

کارگزاران دولت اسلامی در عرصه معاهدات، اگر مجهز به قواعد فقهی در این عرصه باشند، با سرعت و سهولت بیش‌تری می‌توانند مبتنی بر قواعد فقهی، تصمیم گرفته و عمل کنند.

بنا بر این بر مسئولان دولت اسلامی است تا با بهره‌گیری از خبرگان فقاها، و با همکاری کارشناسان حقوق بین الملل، برای تهیه قواعد فقهی ناظر به معاهدات، تلاش کنند.

علی پورعلی

۱۴۰۲/۱۵ خرداد

عنوان	صفحه
مقدمه:.....	۱
فصل اول: مفاهیم و کلیات.....	۴
مبحث اول: مفاهیم	۵
۱. معاهدات بین المللی:.....	۵
۲. قواعد فقهی:.....	۹
۳. قواعد فقه سیاسی:	۱۷
۴. حکم اولی و ثانوی:	۳۰
مبحث دوم: کلیات.....	۳۵
الف). کلیات مرتبط با برجام:	۳۵
جایگاه معاهدات بین المللی در فقه سیاسی:	۳۵
ماهیت و محتوای برجام:	۳۹
ضرورت بررسی فقهی برجام:	۴۸
ب) کلیات مرتبط با قواعد فقه سیاسی:	۴۹
چستی قواعد «فقه سیاسی»:	۴۹
الزامات قواعد «فقه سیاسی» در نظام اسلامی:	۵۶
جایگاه قواعد «فقه سیاسی» در نقد و بررسی برجام:	۵۸

فصل دوم: حکم اولی قواعد فقه سیاسی در برجام.....	۶۰
مبحث اول: الحاق به برجام از منظر «قاعده نفی سبیل».....	۶۳
مستندات قاعده «نفی سبیل».....	۶۵
کارکرد قاعده «نفی سبیل» در سیاست خارجی ایران.....	۷۳
نقد و بررسی برجام به واسطه قاعده نفی سبیل.....	۷۶
مبحث دوم: بقاء یا خروج از برجام از منظر «اوفوا بالعقود».....	۸۲
مستندات قاعده «اوفوا بالعقود».....	۸۵
کارکرد قاعده «اوفوا بالعقود» در سیاست خارجی ایران.....	۹۷
نقد و بررسی برجام به واسطه قاعده «اوفوا بالعقود».....	۹۹
فصل سوم: حکم ثانوی قواعد فقه سیاسی در برجام.....	۱۰۰
مبحث اول: چیستی قاعده «مصلحت».....	۱۰۱
مستندات قاعده مصلحت.....	۱۱۴
کارکرد قاعده «مصلحت» در سیاست خارجی ایران.....	۱۱۹
مبحث دوم: جایگاه مصلحت در احکام ثانوی مرتبط با برجام.....	۱۲۱
الحاق به برجام.....	۱۲۵
بقاء در برجام.....	۱۲۶
خروج از برجام.....	۱۲۸
نتیجه گیری:.....	۱۲۹
فهرست منابع:.....	۱۳۱

برجام یا توافق جامع هسته‌ای وین (Action Joint Comprehensive Plan of) در راستای توافق نهایی بر سر برنامه هسته‌ای ایران و به دنبال تفاهم هسته‌ای لوزان، در سه‌شنبه ۲۳ تیر ۱۳۹۴ (۱۴ ژوئیه ۲۰۱۵) در وین اتریش بین ایران، اتحادیه اروپا و گروه ۵+۱ (چین، فرانسه، روسیه، بریتانیا، آمریکا و آلمان) منعقد شد.

سپس قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت پس از ۱۲ سال گفتگو در مورد فعالیت‌های هسته‌ای به عنوان زمینه این سند را وارد حقوق بین الملل نموده، و به عنوان جزئی از متون الزام‌آور حقوقی پذیرفته است.

حال متن مذکور که یک معاهده بین المللی در سطح قواعد امره بین المللی محسوب می‌شود و کلیه کشورها آن را تخلیه ناپذیر و غیر قابل عدول می‌دانند، مورد نقض عملی ایالات متحده آمریکا و خروج از آن قرار گرفته است و با چالش مهمی در حقوق بین الملل روبرو شده است.

هرچند بر اساس قانون اساسی مطالعه فقهی این سند در حوزه فقه سیاسی ارزش پیشینی فوق العاده‌ای می‌توانست داشته باشد و شاید می‌توانست مانع بروز برخی معضلات نیز بشود، اما مطالعه این سند اکنون از آنجایی که با سرنوشت نظام اسلامی و حتی در لایه‌ای بالاتر با سرنوشت امت اسلامی مرتبط است ارزش فوق العاده‌ای خواهد داشت.

در این کتاب ما به دنبال پاسخ به سوالات اساسی در این زمینه شکل گرفته هستیم، از قبیل:

- (۱). از منظر قواعد فقه سیاسی، مشروعیت و عدم مشروعیت عضویت، پذیرش و امضای معاهده با کشورهای غیر اسلامی چگونه است؟

۲. رعایت یا عدم رعایت اصول و قواعد فقهی در متن سند چگونه ارزیابی می شود؟

۳. با توجه به خروج صریح برخی از اعضا، جواز یا عدم جواز نقض و خروج از معاهده بدون رضایت کشورهای عضو معاهده، چگونه خواهد بود و آیا اساساً راهکارهای فقهی متصوره توان تضمین کارآمدی منافع ملی و اسلامی را خواهد داشت؟

۴. ابزارهای حقوقی و تضامین موجود در برجام و یا اساساً ظرفیت‌های موجود در حقوق بین‌الملل، چگونه قادر هستند که قواعد فقهی مذکور را تأمین و تضمین نمایند؟

کتاب حاضر از یک مقدمه، و سه فصل و یک نتیجه‌گیری تشکیل شده است.

فصل اول:

این فصل شامل دو گفتار می‌شود:

گفتار اول: علاوه بر بیان کلیات که شامل مبانی و اصول موضوعه است، مفاهیم مطرح در عنوان تحقیق (بررسی فقهی مفاد برجام- قواعد فقه سیاسی - قاعده نفی سیل-قاعده وفای به عقود-قاعده مصلحت) بیان شده است و در ضمن معنای نهایی در موارد نیاز ذکر شده است.

گفتار دوم: به کلیات مرتبط با برجام از قبیل بررسی ماهیت و محتوای برجام، ضرورت بررسی فقهی برجام، و نیز پیرامون کلیات مرتبط با قواعد فقه سیاسی از قبیل چیستی قواعد فقه سیاسی، الزامات قواعد فقه سیاسی در نظام اسلامی و جایگاه قواعد فقه سیاسی در نقد و بررسی برجام، پرداخته شده است.